

Inhoud

Het meest dichtbij buitenland.....	2
Leysstraat - Meir: dé winkelas waar Nederlanders zich thuis voelen	3
Otto van Veen, Rubens' voornaamste leraar: een échte Hollander	5
De Meir – ook voor Nederlandse dames en heren van stand.....	6
Tine en haar man Eduard Douwes Dekker, alias Multatuli	7
'De Gulden Boom', eens de herberg waar 'Mariken van Nieuweghen' logeerde	8
Grote Markt en stadhuis – strijdend voor het vaderland	9
Grote Markt, Brabofontein -	10
Asjemenou! 'Antwerpse handjes' van een Hollandse Hakker (bakker)	10
Onze-Lieve-Vrouwekathedraal.....	11
Groenplaats 41-42, Hotel de Proli: asiel voor Nederlandse vluchtelingen	14
Schoenmarkt 2, het Bisschopshuis en Nederlandse gezagsdragers.....	14
Theodoor van Rijswijkplaats, gedenkplaat voor <i>Trijntje Cornelis</i>	15
Sint-Andrieskerk	16
Museum Plantin Moretus – Christophe Plantin tussen Antwerpen en Leiden.....	17
Kleine en Grote Pieter Potstraat: Niet vloeken in het klooster; alhoewel: een roggeverdommeke...	18
De Schelde: eb en vloed – open en dicht	19
Zuiderterras, Gedenkplaat Minerva	20
Sint-Pauluskerk - Nederlandse bisschoppen hoog gerespecteerd, een Nederlandse dienstmeid diep vereerd	21
Zeeuwse Korenmarkt - Zeeuws koren naar Antwerpse loodsen	22
Het MAS - Nederlanders geven het Antwerps museum vorm.....	23
'Le Grand Bassin' wordt 'Willemdok'	24
Falconrui 67, Godshuis Cornelis Lantschot - Bescheidenheid siert - Cornelis versiert	25
Hessenplein, Albert Heijn - Zijn naam is niet zo Cleijn	25
Lange Winkelstraat 5, 'Brabantse Olijfberg'.....	26
Frans Halsplein – Hollandse Gouden Eeuw met dank aan Antwerpen.....	27
Kipdorpbrug.....	28
Van Ertbornstraat - De spagaat van van Ertborn	29
Centraal Station - "Une belle petite gare" tussen Parijs en Amsterdam.....	30

Het meest dichtbij buitenland...

Voor Antwerpenaars is Nederland het meest dichtbij buitenland: zo anders maar toch vertrouwd – net zoals de taal die we gemeenschappelijk hebben, maar toch verschilt.

Antwerpen en Nederland leven al eeuwen in een **liefde-haat verhouding**. Antwerpenaars hebben het zo niet voor “Hollanders” en toch hebben ze veel aan elkaar te danken.

Eeuwenlang was er een **wisselwerking** tussen de Brabantse steden Antwerpen, Bergen op Zoom en 's-Hertogenbosch. Zonder de Nederlandse heilige Norbertus was er mogelijk nooit een Onze-Lieve-Vrouwekerk geweest. En grote namen uit de Hollandse Gouden Eeuw zoals Frans Hals, Joost van den Vondel en Constantijn Huygens hebben Antwerpse wortels. En niet zonder reden stond er op de grafzerk van Artus I Quellinus met gepaste trots: “beeldhouwer van het Amsterdamse raadhuis” (= het Paleis op de Dam). En geen Delfts blauw zonder Antwerpse majolica. Nederlanders komen niet enkel graag naar Antwerpen voor de “Vogeltjesmarkt”, maar hebben ook gezorgd voor belangrijke Antwerpse uithangborden. Een aantal iconische Antwerpse gebouwen, zoals het Paleis op de Meir en het MAS danken we – ere wie ere toekomt – aan Nederlanders. En – geef toe - van dijkenbouw hebben wij ook zo geen kaas gegeten.

Het ingebakken wantrouwen van Antwerpenaren t.o.v. “Hollanders” heeft alles te maken met de **Schelde, de 'aorta'** die onze stad (en ons land) voedt en die Antwerpen met Nederland verbindt. In de loop van de geschiedenis hebben de Nederlanders die levensader wel eens dichtgeknepen, door de scheepvaart naar de voor hen concurrentiële haven te hinderen of met tol te belasten. Het is van je burens dat je het moet hebben. Maar omdat we ons de kaas niet van het brood laten eten, zagen we de Brabo-legende eindelijk in 1863 bewaarheid worden en werd de Schelde ‘vrij’. Een vrijheid die kwetsbaar is vermits de Scheldemonding Nederlands is.

Nederlanders komen graag naar Antwerpen en vinden onze stad “leuk”. Onze wens? Dat ook dit ‘Dagje Nederland in Antwerpen’ voor u even ‘leuk’ mag zijn! Er valt namelijk heel wat te ontdekken. En mocht u achteraf of tussendoor even op krachten willen komen, dan hebben wij een suggestie: laat op je reis in eigen stad de patat friet met Vlaamse stoofkarbonaden aan de Nederlanders en ga voor Zeeuwse mosselen met Belgische friet en daarbij een Antwerps biertje. Een echt ‘Hollands maatje’ met het gebruikelijke ritueel mag er ook wezen. **De liefde gaat nu eenmaal door de maag!** En eindig zoet met heerlijke Antwerpse Handjes, al weten de meeste Antwerpenaren zelf niet dat die eigenlijk gemaakt worden volgens een Hollands recept...

Leysstraat - Meir: dé winkelas waar Nederlanders zich thuis voelen

Wanneer u over de Leysstraat en de Meir stapt, kijk dan niet alleen naar de etalages op de begane grond maar ook naar de gevels die erboven staan. Op straatniveau verschillen de uitstalramen niet zoveel van wat u in voorname winkelstraten in andere grote steden te zien krijgt. Meestal immers zijn het dezelfde grote ketens die in deze kermissen van de massaconsumptie aanwezig willen zijn. Alleen zijn de winkels hier wellicht groter en de uitstalramen breder.

Onze Noorderburen staan bekend voor hun ondernemerszin. Het mag ons dan ook niet verwonderen dat op deze winkelas tal van **Nederlandse zaken** een plekje hebben veroverd. Nederlanders komen graag naar Antwerpen. Wanneer ze enkel naar de winkelramen kijken, herkennen ze ongetwijfeld een en ander van bij hen. Dus, hen raden we zeker aan om wat hoger te kijken. Mocht u zich afvragen wat er dan zo Nederlands is aan de Leysstraat en de Meir, hier volgt een beperkte illustratie...

Op Leysstraat 17 kunt u bij **Bakker Bart** terecht. In 1977 opende de toen 23-jarige Bart van Elsland zijn eerste bakkerszaak in Nijmegen. Ondertussen zijn er zo'n 200 Bakkers Bart in Nederland en België (hier sinds 2009). Wanneer u bediend wordt door een man in deze broodwinkel hoeft u hem niet meteen met Bart aan te spreken, want waarschijnlijk heet hij niet zo. Bakker Bart is immers een franchiseketen waarbij de plaatselijke zaakvoerders hun deeg en andere ingrediënten afnemen van hetzelfde centrale verdeelpunt.

Loop ook eens binnen in de Stadsfeestzaal. Deze schitterende ruimte werd geopend in 1908 en was het decor van talloze bals, tentoonstellingen, schoolfeesten, etc. Ook de eerste Antwerpse Boekenbeurs vond er een onderkomen in 1931 en het jaarlijkse boekenfeest bleef er tot 1970, toen de beurs eigenlijk reeds jaren uit haar voegen barstte. De verhuizing van de Boekenbeurs naar het Bouwcentrum (nu Antwerp Expo) was een aanwijzing dat de feestzaal steeds minder geschikt was voor haar oorspronkelijke doelstellingen en ze geraakte helemaal in verval. De doodsteek kwam er in december 2000, toen een brand het gebouw bijna totaal vernielde. Maar als een Feniks herrees ze uit haar as: ze werd in haar oorspronkelijke glorie hersteld en kreeg een nieuwe functie als shoppingcenter, waartoe ook Nederlandse ketens zoals **Kruidvat**, **Sacha** en **Action** zich aangetrokken voelden.

De eerste Nederlandse winkelketen die zijn plaats vond op de Meir was **C&A**. Door het multinationale karakter van dit bedrijf kan men over de nationaliteit ervan redetwisten. Feit is wel dat de eerste C&A-winkel in 1841 in het Nederlandse Sneek stond. Hij werd dan wel gesticht door twee reizende stoffenhandelaren uit Westfalen: Clemens en August Brenninkmeijer. De Brenninkmeijers, die nog steeds eigenaar zijn van het bedrijf, hebben ondertussen de Nederlandse nationaliteit, maar hun holding is wel Zwitsers. Nadat C&A zich over Nederland had verspreid en vestigingen had opgezet in Duitsland en Groot-Brittannië, waagde men ook de stap naar België met de opening van de winkel op de Meir in 1963. Om zich meteen te profileren als moderne kledingzaak werd een beroep gedaan op de architecten Léon Stynen en Paul de Meyer. Alhoewel de winkel zelf een grote gesloten doos is, wordt aan de gevel de illusie van lichtheid en openheid gewekt door de beglaasde betonnen rasterstructuur. Deze zorgt ook voor een aantrekkelijke dieptewerking, die de potentiële klant a.h.w. mee naar binnen trekt.

Wat verder vinden we nog enkele oer-Hollandse winkels als **HEMA** (Hollandsche Eenheidsprijzen Maatschappij Amsterdam) en **Kruidvat**, al is deze laatste keten ondertussen in Chinese handen.... Toen Dick Siebrand en Ed During in 1975 de speelse naam voor hun drogisterijenketen bedachten, konden ze niet voorspellen dat dit ertoe zou leiden dat Nederlandse en Vlaamse scholieren (en ondertussen ook volwassenen) het ontplofbare 'kruitvat' niet meer correct kunnen spellen omdat ze steevast aan de kruiden van Siebrand en During moeten denken. Een geslaagde vorm van marketing, met onvoorspelbare gevolgen...

Otto van Veen, Rubens' voornaamste leraar: een échte Hollander

Otto Veniusstraat 21

Wanneer u aan het fiere standbeeld van Antoon Van Dyck staat, aan het begin van de Meir, ziet u links de Otto Veniusstraat, die genoemd is naar de schilder **Otto van Veen** (1556-1629). Hij werd geboren in het Hollandse Leiden, waar zijn vader, Cornelis, korte tijd burgemeester was. In 1572 koos Leiden de zijde van de opstand tegen het (wettelijke) zgn. Spaanse gezag. Voor de Rooms-katholieke en koningsgetrouwe Cornelis van Veen was dit de aanleiding om met zijn gezin naar het Zuiden te verhuizen, m.n. naar Luik. Hij was zeker geen uitzondering want in de Noordelijke Nederlanden waren er wel meer katholieken die zich niet langer thuis voelden in hun almaar meer door het calvinisme gedomineerde geboortestreek (zie 'De Meir – ook voor Nederlandse dames en heren van stand').

Otto kreeg een schildersopleiding, verbleef een hele tijd in Italië, verlatijnste zijn naam tot Otto Venius en ging daarna als hofschilder in dienst bij de landvoogd Alexander Farnese. Na diens dood in 1592 vestigde hij zich definitief in Antwerpen en werd een gewaardeerd schilder. Deze belangrijke overgangsfiguur tussen de renaissancistische schilderkunst en de barok was dan ook van 1594 tot 1598 de belangrijkste leermeester van P.P. Rubens. Wil je met je eigen ogen vaststellen hoe schatplichtig de beroemde grootmeester van de barokschilderkunst aan zijn leermeester was, ga dan eerst in de Sint-Andrieskerk 'De marteldood van Sint-Andreas' van Veen bekijken (en bij voorkeur het modello in de schatkamer) en bewonder vervolgens in de kathedraal 'De kruisoprichting van Christus' door Rubens. Je zal versteld staan!

In 1594 huwt de 37-jarige van Veen met Maria Loets. De plaats van de huwelijksinzegening is niet gekend. Het echtpaar van Veen - Loets krijgt zeven kinderen, allen gedoopt in hun parochiekerk van Sint-Jacob. Een ervan, Gertrudis (1602-1643) treedt als kunstschilder in de voetsporen van haar vader. Het enige portret van Otto van Veen (Brussel, KMSK) is trouwens van haar hand.

In 1615 verhuist van Veen naar Brussel omwille van zijn aanstelling door de aartshertogen, drie jaar eerder, tot oppertoezichter van de nieuw opgerichte Munt aldaar. In 1629 verwisselt hij er het tijdelijke voor het eeuwige.

Een gedenkplaat herinnert aan het woonhuis en atelier – eigenlijk een stadspaleis – waar van Veen werkte, en waar ook Rubens woonde tijdens zijn opleiding. Van het oorspronkelijke huis blijft niet veel over. Uiteraard had deze straat in de 16de en 17de eeuw een andere naam dan vandaag. Oorspronkelijk (1550) heette ze zowel Vuylstraet als Bargiestraet. Pas in 1841 verandert ze in Otto Veniusstraat. Maar omdat zo'n moeilijke naam niet direct went, en indachtig de veel langer ingeburgerde naam van de 'Venusstraat' (aan de Paardenmarkt), had de volksmond het nog enige tijd over de 'Rotte Venusstraat'.

De Meir – ook voor Nederlandse dames en heren van stand

Tijdens de laatste decennia van de 16de eeuw werd Antwerpen in grote mate ontvolkt. Rond 1560 telde de stad zo'n 100.000 inwoners, wat haar tot één van de grootste steden van Europa maakte. Het begin van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) bracht daar verandering in, waarbij men kan spreken van een ware exodus. Rond 1590 had Antwerpen nog amper 42.000 inwoners. Velen trokken naar het Noorden, waar een aantal Hollandse steden een ware bevolkingsexplosie kende, want ook uit andere steden en streken uit het Zuiden kwam een emigratiegolf op gang.

Zoals reeds aangehaald bij de familie van Veen (zie 'Otto Veniusstraat 23') was er ook een omgekeerde beweging: een (beperkte) groep katholieken voelde zich niet langer thuis in de almaar meer door het calvinisme gedomineerde Noorden en trokken naar de Zuidelijke Nederlanden.

Zo werd het meest imposante woonhuis op de Meir, nr. 50 'het **Paleis op de Meir**', ca. 1750 door Jan Pieter II van Bourscheit opgetrokken in opdracht van een Nederlandse bouwheer, die luisterde naar de naam van Susteren. Voor vele Antwerpenaren zeker verrassend.

Zijn grootvader Melchior I van Susteren week als vooraanstaande Amsterdamse katholiek rond 1717 met zijn gezin en dat van zijn enige zoon naar Antwerpen uit. Voor de familie van Susteren was Antwerpen geen onbekend terrein. De jongere broer van Melchior I, Martinus, was in 1691 ingetreden bij de Antwerpse jezuiten, twee tantes waren dominicanes in Antwerpen en een oom werd er als kapucijn tot priester gewijd.

Doordat zowel zijn vader als zijn oudere broer Melchior II (-Jozef) jong waren gestorven, erfde Joan Alexander nagenoeg het hele familiefortuin van zijn grootvader. Hij liet drie bestaande huizen op de hoek van de Meir en de Wapper, die reeds door de familie waren verworven, afbreken om plaats te maken voor dit paleis. Laat u even overdonderen door de strakke horizontale en verticale lijnen in de gevel die elkaar mooi in evenwicht houden, maar waarvan de strakheid wordt doorbroken door speelse decoratieve elementen. Hier vallen opnieuw de schelpmotieven op, zo typisch voor de rococo. Kijk ook naar de balustrade met beelden helemaal bovenaan, die weinig praktisch nut hebben, maar vooral het prestige van de eigenaar willen uitstralen. In het midden bovenaan zien we een wapenschild, waarop destijds het wapen van van Susteren prijkte.

Stap even binnen in de winkel van The Chocolate Line en bewonder er de sculpturen boven de deuren. Is het wel stucwerk? Of wordt u gewoon op het verkeerde been gezet – een grapje van de 18de-eeuwse binnenhuisarchitect?

Dit is veruit het mooiste historische gebouw van de Meir en dat is het al ruim 250 jaar. We hoeven ons dus niet te verwonderen dat Napoleon uitgerekende dit stadspaleis in 1811 uitkoos als residentie wanneer hij in Antwerpen wilde verblijven. Hij liet het naar zijn smaak aanpassen, maar keerde er nooit terug: daar had Waterloo een stokje voor gestoken. Sinds 1815 werd het wel het **"Koninklijk Paleis"** – eerst voor Willem I, koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Uit zijn tijd dateert binnenin de Zaal der Zeventien Provinciën, gedecoreerd door Mattheus Ignatius van Bree, met op het plafond in stucwerk de wapenschilden van alle Provinciën netjes verenigd in een cirkel. Na 1830 werd het de residentie voor Belgische koningen, tot koning Boudewijn dankzij de autostrade geen probleem meer had om de afstand Antwerpen-Laken te overbruggen en het in 1969 een nieuwe bestemming kreeg.

De oudere broer van Joan Alexander, Melchior II (Jozef) van Susteren, die net voor zijn 22ste verjaardag stierf, was amper net een jaar eerder gehuwd met Régine Thérèse van Susteren-du Bois. De jonge weduwe, omwille van haar adellijke stand 'douairière', gaf in 1750 aan dezelfde architect Jan Pieter II van Bourscheit de opdracht voor een ander stadspaleis in rococostijl, iets verder op de Meir, het huidige 85. Het is echter nu gekend als het 'Osterriethhuis', zo genoemd naar de Duitse handelaarsfamilie die het in 1874 in bezit kreeg.

Tine en haar man Eduard Douwes Dekker, alias Multatuli

Twaalfmaandenstraat en Gramayestraat:

Wat verderop, in de Twaalfmaandenstraat, die naar de Handelsbeurs leidt, stond in 1817 de wieg van Everdina Huberta barones van Wijnbergen, beter bekend als **Tine, de vrouw van Eduard Douwes Dekker** ofte Multatuli. Deze laatste verbleef trouwens zelf enige tijd in de Gramayestraat, die parallel loopt met de Twaalfmaandenstraat. Dat was in 1859, toen hij berooid door Europa rondzwierf nadat hij ontslag had genomen als koloniaal ambtenaar op Java. Op het einde van dat jaar zou hij in Brussel zijn fameuze 'Max Havelaar' schrijven.

Dit boek kan u – eventueel – [HIER](#) online lezen.

Alhoewel ze in Antwerpen werd geboren, was Tine van Wijnbergen een Nederlandse dame, van wie de voorouders uit Gelderland afkomstig waren. Antwerpen was echter geen buitenland: het maakte nu eenmaal deel uit van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Haar vader was tweede luitenant van de infanterie en gekazerneerd in Antwerpen. Lang heeft zij niet in Antwerpen gewoond. Toen haar moeder in 1823 overleed, woonde het gezin reeds in Breda. Tine van Wijnbergen mag dan wel officieel de titel van barones gedragen hebben, vermogend was ze niet. Integendeel. Het is niet altijd goud wat blinkt...

'De Gulden Boom', eens de herberg waar 'Mariken van Nieumeghen' logeerde Grote Markt 25,

Overal in Antwerpen kun je een fijn terrasje vinden om wat uit te rusten bij een lekker glas. Vroeger waren er blijkbaar ook herbergen waar men kon overnachten.

In het begin van de 16de eeuw was 'De Gulden Boom' een bekende herberg. Hij wordt vermeld in het populaire toneelspel "*Marike van Nieumeghen*", een dramatisch stuk, bestaande uit verhalend proza, afgewisseld met dialogen in versvorm. ca. 1500 geschreven, mogelijk door een rederijker van de Antwerpse rederijkerskamer De Violieren. De eerste bewaarde druk kwam in ieder geval rond 1518 te Antwerpen van de pers bij Willem Vorsterman: *Die waerachtige ende seer wonderlijcke historie van Mariken van Nieumeghen die meer dan seven jaren metten duvel woende ende verkeerde*.

Het verhaal begint in 1465. Het titelpersonage is huishoudster bij haar 'heer oom', een priester in (de omgeving van) Nijmegen. Het meisje geraakt in de ban van een man, de incarnatie van de duivel en wordt verleid door de eenogige Moenen - de duivel in mensengedaante – die belooft haar rijk en geleerd te maken. Moenen vraagt Mariken dan wél haar voornaam die afgeleid is van 'Maria', te veranderen, maar omdat zij Jezus' moeder wil blijven eren, behoudt ze toch de eerste letter 'M' en noemt zich Emmeken.

Moenen neemt haar mee naar Antwerpen, waar ze samen een niet al te stichtelijk leven leiden in een herberg die expliciet vermeld wordt: 'De Gulden Boom, op de markt'. *'Aldus woenden Emmeken ende Moenen t'Antwerpen in den guldenen boem op die merct.'* Moenen, die zo veel mogelijk zielen wil winnen voor de hel, zaait tweedracht onder de bezoekers van de herberg, *'daer daghelix bi zijn toedoen veel moorden ende dootslaghen met meer ander quaets gheschiede. Waer in hi hem zeer verblide, seggende tot hem selven aldus: ... Twaer quaet dat wi dese herberghe lieten, want al dat int quaet wilde leyt sinen tijt ... tuysschers, vechters, onghetijdige puytieren, coppelersen, camercatten, of sulken dieren, vandien vint men hier altoos plateyt.'*

Later keren ze terug naar Nijmegen waar Mariken tot inkeer komt. De moraliserende boodschap van het verhaal is duidelijk. Auteur en acteur willen het publiek wijzen op de gevaren van het kwaad dat vaak heel dichtbij huis te vinden zijn. Uiteindelijk overwint het goede... zeker als de zondaar mag rekenen op de tussenkomst van Maria ('Onze-Lieve-Vrouw') om terug genade te bekommen.

Mariken kreeg een standbeeld in Nijmegen – van De Gulden Boom is allang geen sprake meer, tenzij je op de huidige gevel van het pand nr. 25 bovenaan links, het wapenschild met de ('gulden') boom ontwaart.

En het hele verhaal in een geïllustreerde uitgave uit 1608 kan u [HIER](#) nalezen

Grote Markt en stadhuis – strijdend voor het vaderland

Lange tijd werd de doodstraf gezien als een logisch onderdeel van het rechtssysteem. Meestal werd deze op een galgenveld buiten de stad uitgevoerd (ofte geëxecuteerd). Wanneer men een voorbeeld wilde stellen, was hiervoor de Grote Markt de uitgelezen locatie. In maart 1582 pleegde de Bask Juan Jauregui een wat onhandige **aanslag op Willem van Oranje**. In de eetkamer van de gouverneurswoning in de citadel (ongeveer ter hoogte van het huidige KMSKA) vuurde hij met een onwillig pistool op de prins. Een kogel drong binnen onder het rechteroor en doorboorde de linkerwang maar Willem werd niet levensgevaarlijk gewond. Jauregui werd meteen gedood door aanwezige wachters. Aan de hand van documenten die de aanslagpleger bij zich had, werden twee medeplichtigen gearresteerd, onder wie de dominicaan Antonius Temmerman, bij wie Jauregui vooraf de aanslag was gaan biechten. Op verzoek van Willem van Oranje kregen zij een “milde” straf. Op de Grote Markt werden ze gewurgd en daarna gevierendeeld...

Bij een stadhuis hoort een burgemeester. In 1583 werd **Filips van Marnix van Sint-Aldegonde** door Willem van Oranje benoemd tot **buitenburgemeester** van Antwerpen. Deze was in 1540 in Brussel geboren maar sinds het begin van de opstand tegen Filips II was hij een belangrijke medewerker van Willem van Oranje. Als buitenburgemeester was het zijn taak om de stad te verdedigen tijdens het beleg van Antwerpen door Alexander Farnese. Dat hij daarin niet slaagde en zich in 1585 overgaf, werd hem achteraf aangewreven. Daarop trok hij zich terug op zijn kasteel in de buurt van Vlissingen.

Naast diplomaat en politicus was Filips van Marnix van Sint-Aldegonde ook **schrijver**. Lange tijd werd hij beschouwd als de auteur van het *Wilhelmus*, alhoewel hiervoor nooit bewijzen zijn geleverd. Kort voor zijn dood kreeg hij de vraag om een Nederlandse Bijbelvertaling te maken. Hiervoor ging hij naar Leiden, waar hij in 1598 overleed.

Te Antwerpen werd hij met liefst twee **straatnamen** bedacht: de Marnixplaats (1880, waar drie jaar later het monument ‘Schelde-Vrij’ werd opgericht) en de Sint-Aldegondiskaai (naamgeving 1919). (De Marnixstraat nabij de Dambruggestraat, die samen met de Oranjestraat in 1872 werd geopend, eert Filips’ oudere broer Jan van Marnix, vrijheidsstrijder.)

Grote Markt, Brabofontein - Asjemenou! 'Antwerpse handjes' van een Hollandse Hakker (bakker)

In het midden van de Grote Markt staat de Brabofontein. Die verwijst naar een sage die de naam van onze stad zou verklaren. Zo'n tweeduizend jaar geleden werd deze streek getiranniseerd door de reus Antigoon, die een Scheldetol eiste. Van wie niet betaalde, hakte hij een hand af en wierp die in de Schelde. Dan kwam de held, die de reus een koekje van eigen deeg gaf: de Romeinse soldaat Brabo hakte de hand van de reus af, wierp die weg en zei: "*Waar deze hand neerkomt, sticht ik een stad!*" En hij bedacht de voor de hand liggende naam: (H)antwerpen.

Sagen hebben altijd enige grond van waarheid. De vraag is: wat voor tol moest er worden betaald? In de oudste versies moest men betalen om de Schelde te mogen oversteken, wat verwijst naar de Schelde als grens tussen het graafschap Vlaanderen (de Franse koning) en het hertogdom Brabant (de Duitse keizer). Sinds de zestiende eeuw gaat het verhaal anders: schippers die de Schelde op of af wilden varen, moesten tol betalen. Dit verwijst naar de zgn. sluiting van de Schelde door de Zeeuwen (en de Noordelijke provincies). Zoals in alle oorlogen speelde economie ook in de Tachtigjarige Oorlog een belangrijke rol. Toen na 1585 bleek dat de aanhangers van Willem van Oranje Antwerpen, het economisch centrum van de Lage Landen, niet in handen zouden krijgen, werden schepen stroomopwaarts tegengehouden en gedwongen om hun lasten over te laden op Zeeuwse schepen. Meteen brak een bloeitijd aan voor havens in Zeeland (Middelburg, Veere, Vlissingen,...) en Holland (vnl. Amsterdam) ten koste van Antwerpen. Tussen 1795 en 1830 was er opnieuw vrije vaart op de Schelde, maar toen Antwerpen niet langer deel uitmaakte van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden gold er een Scheldetol voor de vaart op Nederlands grondgebied. Die werd pas afgekocht in 1863. Brabo kan dus worden gezien als een vrijheidsheld en zo wordt hij ook voorgesteld in het beeldhouwwerk van Jef Lambeaux. Onderaan zien we allerhande zeemonsters. Daaruit rijzen de sirenen van de Schelde op met daarop een burcht waarop de triomferende held staat. Dit is het vrijheidsbeeld van de Antwerpenaren! Was Antigoon in hun ogen ook een "Hollander"? Zo werd de hand het symbool van Antwerpen.

In 1934 was men in Antwerpen op zoek naar een culinaire specialiteit, waarvoor toeristen hun portemonnee wilden bovenhalen. Er werd een wedstrijd uitgeschreven onder Antwerpse bakkers en zo ontstond het **Antwerps Handje**: een koekje in de vorm van een hand van zanddeeg met veel boter bereid en met een manchete van amandelschilfers. Bijzonder lekker: u kunt het in heel wat confiseries hier in de buurt kopen. De bedenker van deze delicatess was echter geen geboren en getogen Antwerpenaar, maar wel een joodse banketbakker afkomstig uit Amsterdam, die een voor dit onderwerp wel heel toepasselijke naam had: Jos Hakker!

Onze-Lieve-Vrouwekathedraal

Handschoenmarkt 1

Wanneer u op de Grote Markt het carillon van de kathedraal hoort, dan luistert u naar vooral Nederlands **klokkenspel**. De kern van de beiaard wordt immers gevormd door 36 zgn. Hemonyklokken. François en Pierre (of Pieter) Hemony waren Fransen die zich in de 17de eeuw in Nederland (eerst in Zutphen en daarna in Amsterdam) vestigden. Zij waren de eersten die erin slaagden om klokken precies te stemmen, zodat het klokkenspel ook een echt muziekinstrument werd.

Ook voor de zwaarste klok, Carolus (5.500 kg), deed men in 1507 een beroep op vaklui die nu in Nederland zouden wonen, maar toen net als de Antwerpenaren gewoon Brabanders waren. Klokkengieters Willem en Gaspar Moer waren afkomstig uit 's-Hertogenbosch.

Wanneer u op de Handschoenmarkt staat en het hoofdportaal bekijkt, is het belangrijk te beseffen dat het beeldhouwwerk daar slechts een goede honderd jaar oud is. De beelden die de zijwanden bekleden, stellen heiligen voor die op de een of andere manier met Antwerpen in verband kunnen worden gebracht. Twee van hen in de linkerreeks zijn ook gelinkt aan Nederland.

De oudste is de Heilige **Willibrord** (de tweede vanaf het midden). Hij was een missionaris afkomstig uit het huidige Engeland die op het einde van de 7de eeuw, samen met een tiental andere monniken, het christendom naar onze streken bracht. Hij wordt de 'Apostel der Friezen' genoemd. We mogen het Friesland van toen echter niet verwarren met het huidige. De Friezen beheersten toen een kuststrook van zo'n 100 km breed die zich uitstrekte van het Zwin tot de Wezer. De bewoners van het gebied waar later de stad en de kathedraal oprezen, kwamen dus mogelijk in contact met het christendom dankzij Willibrord en zijn kompanen.

Het eerste beeld van ons standpunt bekeken, stelt de Heilige **Norbertus** voor. Meestal wordt hij Norbertus van Xanten genoemd maar eigenlijk is het Norbertus van Gennep (naar zijn geboorteplaats in de buurt van Nijmegen). In 1120 stichtte hij een nieuwe kloosterorde, waarvan de leden naar de naam van de stichtingsplaats (Prémontré) het etiket 'premonstratenzers' krijgen, al is 'norbertijnen' een stuk eenvoudiger en dus een meer populaire benaming.

Zonder dit te willen, ligt Norbertus aan de basis van de Onze-Lieve-Vrouwekerk op deze plaats. In 1124 werd hij naar Antwerpen gezonden om er twee problemen op te lossen.

Enkele jaren voordien was een ketter, Tanchelm, erg actief in onze stad en alhoewel hij ondertussen gestorven was, leefden zijn ideeën nog volop verder, nl. dat Jezus Christus niet werkelijk aanwezig zou zijn in de geconsacreerde hosties en wijn. Dat Norbertus deze ketterijen met succes bestreed, wordt weergegeven in het beeld. Hij heeft de ciborie in de hand, waarin de geconsacreerde hosties worden bewaard, en onder zijn voet ligt Tanchelm met een lege ciborie als teken van zijn ontkenning.

Een tweede probleem was dat het kapittel van kanunniken aan de toenmalige kerk van Antwerpen (Sint-Michiels in de buurt van de huidige Kloosterstraat) een eerder werelds dan geestelijk leven leidden. Norbertus vormde de Sint-Michielskerk om tot de Sint-Michielsabdij. Gevolg: de kanunniken moesten zich nu aan de strikte regels van de norbertijnen houden. Van de twaalf koorheren zagen echter slechts vier dit zitten. De andere trokken een paar honderd meter naar het noorden, waar er een kapel stond, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw. Niet zo lang daarop werd daar een nieuw kapittel gesticht. De kapel werd kerk en uiteindelijk, in 1559, kathedraal... Dank u wel, Norbertus!

Binnenin de kathedraal is het eerste schilderij aan de rechterkant, net naast de inkom, het paneel dat eertijds het altaar van de visverkopers sierde. Het is niet onlogisch dat zij hiervoor het thema van de Wonderbare Visvangst kozen. Het werd rond 1560 geschilderd door **Hans van Elburcht**. Deze was afkomstig uit Elburg (Noord-Holland) en liet zich in 1536 inschrijven in de Antwerpse Sint-Lucasgilde. Hij was lang niet de enige “noorderling” die werd aangetrokken door de Antwerpse kunstnijverheid, die toen in volle opbloei was. Blijkbaar was hij niet al te groot, want hij kreeg de bijnaam “Cleen Hansken”. Het is wel merkwaardig dat, voor zover we weten, dit het enige schilderij van zijn hand is dat de tand des tijds heeft doorstaan.

Wanneer u verder stapt in de kathedraal dan ziet op het einde van de zuidwand (d.i. rechts wanneer u naar het altaar kijkt) een **glasraam** dat **het Laatste Avondmaal** voorstelt. Dit is in oorsprong één van de oudste glasramen (begin 16de eeuw). Tijdens de Beeldenstorm werd het zwaar beschadigd en nadien gerestaureerd. Voor het ontwerp van dit vernieuwd gebrandschilderd glas tekende vermoedelijk **Lambert Van Noort**, geboren in Amersfoort maar in 1549 geregistreerd als schilder in de Sint-Lucasgilde in Antwerpen. Dat belette hem niet om kartons te maken voor glasramen in de Oude Kerk in Amsterdam en voor de Sint-Janskerk in Gouda.

De opdrachtgever van het oorspronkelijke raam staat erop afgebeeld: rechts onderaan knielt **Engelbrecht II van Nassau** († 1504). Wie aan Nassau denkt, denkt meteen aan het Nederlandse koningshuis, maar vergeet daarbij dat Nassau eigenlijk Duits gebied was... Engelbrecht II van Nassau bezat heel wat adellijke titels, wat voor gevolg had dat zijn wapenschild niet minder dat 16 ‘kwartieren’ bevatte. Deze zijn alle afgebeeld. Naast duidelijk Duitse gebieden zoals Nassau en Cleef vinden we ook Hoorn en Valkenberg terug. Dit laatste ligt bij Breda, want deze machtige edelman was Heer van Breda en werd vijf jaar voor zijn dood ook Burggraaf van Antwerpen. Dit verklaart waarom zijn nazaat Willem van Oranje-Nassau ook die titel droeg evenals de huidige Nederlandse koning Willem Alexander. Deze eretitel was waarschijnlijk ook de aanleiding voor dit glasraam. Helemaal bovenaan in het midden prijkt het wapenschild van Antwerpen met daaronder de lijfspreuk van de donateur: “SE SERA MOY NASSOV”.

We bevinden ons hier in de zgn. Venerabelkapel, waar het Heilig Sacrament wordt vereerd. Vóór de Franse bezetting in 1794 hing hier het ‘**Laatste Avondmaal**’ van **Otto van Veen** (zie ‘Otto Veniusstraat 23’) : een logisch onderwerp omdat dit het moment afbeeldt waarop in zekere zin de allereerste eucharistie plaatsvindt.

In de noordbeuk (d.i. links wanneer u naar het altaar kijkt) hangt een ander feestmaal: ‘De Bruiloft te Kana’ van **Maarten De Vos**. Beide schilderijen werden in de jaren 1590 geschilderd, maar hebben nog iets anders met elkaar gemeen: Leiden. Otto van Veen was daar geboren en de vader van Maarten De Vos, Pieter, eveneens. Ook hij was schilder en voelde zich aangetrokken tot de Scheldestad. In de zestiende eeuw was Antwerpen immers de stad waar alle vormen van kunstnijverheid floreerden en een ruime afzetmarkt vonden.

De blikvangers van de kathedraal zijn uiteraard de grote **Rubensschilderijen**. We moeten er ons heel goed van bewust zijn dat het dankzij o.a. koning Willem I is dat we ze hier kunnen bewonderen. Tijdens het Franse Revolutionaire Bewind werden de kerken gesloten en de kunstwerken verwijderd en overgebracht naar een museum. De belangrijkste – en daartoe behoorden deze Rubensen ongetwijfeld – gingen naar het belangrijkste museum: het Louvre. Onmiddellijk na de Slag bij Waterloo – nog vóór de teruggave van de kunstwerken werd bekrachtigd door het Verdrag van Parijs – stelde Willem I een commissie aan om de geroofde kunst terug te halen. Op 4 december 1815 luidden om 19u de klokken van alle Antwerpse kerken om de triomfantelijke terugkeer van schilderijen te vieren.

Een interessant detail: aan het hoofd van de Nederlandse delegatie stond minister Hendrik baron Fagel. Zijn verre voorvader, François Fagel, was in 1583 van Antwerpen naar Amsterdam getrokken...

Ga nu naar de kooromgang en stap even de **sacristie** binnen. Daar kunt u de portretten van de Antwerpse bisschoppen bekijken. De allereerste zetelende bisschop van Antwerpen (1570-1576) noemde zich Franciscus **Sonnius**. Eigenlijk heette hij Franciscus Van de Velde, maar in zijn verlatijnste naam, vereeuwigde hij zijn geboorteplaats Son, ten noorden van Eindhoven. Nu vormt dit een fusiegemeente met Breugel, vanwaar mogelijk Pieter Bruegel de Oude afkomstig was. Sonnius was eerst bisschop van 's-Hertogenbosch vóór hij de Antwerpse bisschopsstoel bekleedde. Het bisdom Antwerpen werd opgericht in 1559. Dat het elf jaar duurde vóór er ook effectief een bisschop was voor de Antwerpse kathedraal, weerspiegelt de woelige tijden waarin deze oprichting gebeurde. Antwerpen was een stad waarin diverse protestantse stromingen grote weerklank vonden. Philippus Negri was tot bisschop benoemd in 1561 maar kwam niet naar Antwerpen en overleed in 1563. Kort daarop culmineerde de sociale, politieke en religieuze onvrede in de Beeldenstorm (1566), gevolgd door de repressie onder de Hertog van Alva. Pas wanneer de rust enigszins was teruggekeerd, kwam Sonnius. Hij stierf in 1576, kort voor de Spaanse Furie, die onrechtstreeks zou leiden tot het calvinistisch bewind. Pas toen dit voorbij was, kwam in 1586 de tweede bisschop naar Antwerpen.

Wanneer u naar de noordelijke dwarsbeuk gaat, kunt u daar *'De Kruisoprichting'* door Rubens bewonderen. Links daarvan is de toegang tot de Sint-Antoniuskapel, waar u de herkapte grafsteen vindt van **Charlotte van Bourbon**. Zij was de derde echtgenote van Willem van Oranje. Uit hun zevenjarig huwelijk werden niet minder dan zes dochters geboren, waarvan de vier jongste in Antwerpen. Net als vier van haar oudere zussen, bij wie een naam werd toegevoegd die ontleend was aan een Zuidelijke landstreek ('Flandrika', 'Belgica', 'Flandrina' en 'Brabantina'), kreeg ook de allerjongste in 1581 er een, nl. 'Antverpiana'.

Een jaar later werd op Willem een aanslag op hem werd gepleegd. Volgens de overlevering zij dagenlang aan zijn ziekbed gezeten hebben en met haar vingers de geraakte ader hebben dicht genepen. Zij zou zich hierbij zo hebben uitgeput dat zij totaal verzwakte. Si non e vero... Feit is wel dat ze enkele maanden later aan een longontsteking overleed en in de Antwerpse kathedraal werd begraven. Toen in 1585 Alexander Farnese een einde maakte aan het calvinistische bewind, werd haar grafsteen er weggehaald. De gedenksteen kwam er in 2015.

Meer weten?

<http://www.dekathedraal.be/nl/bezoek.htm>

<https://www.topa.be/nl/antwerp/kerken-in-antwerpen/olv-kathedraal/>

Groenplaats 41-42, Hotel de Proli: asiel voor Nederlandse vluchtelingen

In 1787 woedde in Nederland een korte burgeroorlog. De zgn. Patriotten wensten meer democratie en kwamen in opstand tegen het absolutisme van stadhouder Willem V. Het kwam tot een gewapend conflict, waarbij Willem V de hulp inriep van zijn schoonbroer, Frederik Willem II van Pruisen. Hierdoor ontvluchtten zo'n 40.000 Nederlanders hun vaderland, vnl. naar de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk. Maar Antwerpen was ook toen het meest nabije buitenland en zo streken een groot aantal Nederlandse handelaren in onze stad neer. Onder hen de familie **Van der Sluys uit Breda**, die het Hotel de Proli huurde.

Vanop de begane grond ziet u niet meteen dat dit een historisch pand is: een (weliswaar grote) apotheek en een winkel. Wanneer u uw ogen wat hoger richt, erkent u de gevel van een 18de-eeuws stadspaleis (ofte hotel).

In 1926 werd dit herenhuis grondig verbouwd. Daarvoor werd een beroep gedaan op de uit Amsterdam afkomstige architect **Joseph de Lange**, die er prompt twee verdiepingen aan toevoegde. In 1895, toen Joseph de Lange twaalf was, verhuisde de familie van Amsterdam naar Antwerpen. Zijn vader was een joodse diamantair en rond die tijd begon de Antwerpse diamantsector te herleven ten koste van die van Amsterdam. Joseph de Lange studeerde aan de Antwerpse academie en was volop actief in het Antwerpse culturele leven. Tweemaal ging ook hij op de vlucht. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verhuisde hij met zijn gezin naar het neutrale Nederland (Den Haag) en op de vooravond van de Tweede Wereldoorlog naar de Verenigde Staten. Telkens keerde hij naar Antwerpen terug.

Schoenmarkt 2, het Bisschopshuis en Nederlandse gezagsdragers

Wat nu bescheiden het Bisschopshuis wordt genoemd, heette lange tijd (en voor de meeste Antwerpenaren nog altijd) het Bisschoppelijk Paleis. Sinds het einde van de 13de eeuw had de Sint-Bernardusabdij van Hemiksem op deze plek een refugehuis: een plek waar de monniken zich in veiligheid konden brengen in tijden van onheil. Toen het bisdom Antwerpen werd gesticht, in 1559, werd dit gebouw gepromoveerd tot residentie voor de bisschop. Van het allereerste gebouw blijft niets meer over: in de loop der tijden werd afgebroken en herbouwd, aangepast en verfraaid naar de heersende smaak. Een groot deel van het huidige gebouw dateert van het einde van de 18de eeuw. In 1794, amper 13 jaar na de verbouwingen, werd het bisdom Antwerpen echter opgeheven door het Franse revolutionaire bewind en werd dit "paleis" eerst de zetel van het Centraal Bestuur en daarna Prefectuur van het Departement van de Twee Netten.

Toen we in 1815 onder Nederlands bewind kwamen, werd deze functie min of meer voortgezet. Het Departement van de Twee Netten werd de Provincie Antwerpen en de provinciegouverneur nam er zijn intrek en het werd dus ook de zetel van het provinciebestuur. Van de zes provinciegouverneurs tijdens het vijftien jaar durende Nederlandse bewind was enkel de eerste geboren in het huidige Nederland: Charles van Keerbergh van Kessel. Dit maakt duidelijk dat dit bewind niet bedoeld was als een bezetting: de opzet van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden was één natie en werd ook als dusdanig bestuurd.

Wanneer u even om het hoekje kijkt in de Geefstraat dan ziet u nog een restant van de functie van het gebouw sinds 1794, toen officiële verordeningen van de Prefectuur, en later van het Provinciebestuur, hier werden geafficheerd.

Theodoor van Rijswijckplaats, gedenkplaat voor *Trijntje Cornelis*

*“Ô Spoinse waijn der waijne
wa komd’ ons wel te pas! Wa wast e nobel man,
die ou ierst euijt de dreuijf in 'tvat, en in de kan,
en in se kaeltje goôt! Was saijde suet en krachtigh!
Was saijd’ e nobel nat!”*

Het is wel merkwaardig dat deze op en top Antwerpse tekst uit de pen kwam van één van de grote namen van de Hollandse literatuur: Constantijn Huygens. Als een speels tussendoortje schreef hij in 1653 het toneelstuk *“Trijntje Cornelis”*, over een schippersvrouw uit Zaandam die met haar man in Antwerpen aanmeert, alleen op stap gaat en het slachtoffer wordt van een misdadig koppel. Ze wordt stomdronken gevoerd, van haar chique kleren beroofd en op deze plek op een mesthoop neergelegd. Dit verklaart de gedenkplaat hier (en ook het glasraam in het Notarishuis, Koningin Elisabethlei 10). De hele weg die Trijntje volgt, kan op een stadsplan worden uitgetekend, wat er op wijst dat Huygens Antwerpen goed kende.

Dit moet ons niet verwonderen, want Antwerpen was de geboortestad van zijn moeder: Susanna Hoefnagel. Zijn ouders hadden elkaar in Antwerpen leren kennen, maar na de dood van haar vader was Susanna met haar moeder naar het Duitse Stade verhuisd. Dit gebeurde nog voor 1585.

Als secretaris van o.a. prins Frederik-Hendrik speelde Constantijn Huygens een belangrijke diplomatieke rol tijdens de Tachtigjarige Oorlog, net als Pieter Paul Rubens, met wie hij geregeld contact had. Tussen beiden ontstond een vriendschapsband. Werd deze mede veroorzaakt door het feit dat Huygens met Rubens kon praten in – letterlijk – zijn moedertaal? Deze kennis van het Antwerps gebruikte Huygens ook in zijn toneelstuk *“Trijntje Cornelis”*. De taalverschillen tussen de Hollanders en Brabanders vormen een belangrijke bron van de humor in het stuk. Huygens kende beide talen en in Amsterdam waren er ongetwijfeld Antwerpenaren te vinden die de Brabantse rollen feilloos konden vertolken.

U kan dit toneelstuk ontlennen in de Permeke stadsbibliotheek

Sint-Andrieskerk

Voor de oorsprong van deze kerk moeten we terug naar het begin van de 16de eeuw, toen augustijnen uit Enkhuizen hier een klooster oprichtten. De bekendste 16de-eeuwse augustijn is wellicht Maarten Luther en spoedig bereikten zijn ideeën ook zijn Antwerpse medebroeders. Het tragische resultaat is dat de eerste twee protestanten die omwille van hun geloof werden terechtgesteld, Antwerpse augustijnermoenniken waren. **Hendrik Voes** en **Jan Van Essen**, allebei uit 's-Hertogenbosch, eindigden op 1 juli 1523 in Brussel op de brandstapel.

Het klooster wordt opgeheven en de kapel, die in de loop der eeuwen plaats maakt voor de kerk die er nu staat, wordt verheven tot parochiekerk. In de winter van 1885-1886 verblijft **Vincent Van Gogh** een viertal maanden in Antwerpen en bezoekt o.a. de Sint-Andrieskerk. In een brief aan zijn broer Theo schrijft hij over het eerste glasraam in de Mariakapel: "*Een geschilderd venster dat ik superbe vind, zeer curieus*". Jammer genoeg moest dit raam na de Tweede Wereldoorlog zodanig hersteld worden, dat wij nu niet meer exact hetzelfde zien als dat wat Van Gogh toen zag...

In het hoogkoor hangt het grote schilderij 'De marteling van Sint-Andreas' door **Otto van Veen** (° Leiden 1556). Dit indrukwekkende schilderij heeft zwaar geleden door opeenvolgende restauraties, maar in de schatkamer van de kerk hangt het modello (de uitgewerkte olieverfschets). Hier ziet u een waar virtuoze schilder aan het werk, van wie Rubens ongetwijfeld veel geleerd heeft.

Boven de koorbanken hangen kleine schilderijtjes. De oudste (36 stuks) werden gemaakt door Theodoor Boeijermans (1620-1678) ten behoeve van de Sint-Salvatorabdij, ook wel **Pieter Pot**abdij genoemd naar haar uit Utrecht afkomstige stichter. Deze bezat een schrijn voor zesendertig heiligen. Na de opheffing van deze abdij in 1802 kwamen relieken naar deze kerk. Achteraan kunt u ook het enorme zilveren reliekschrijn bewonderen dat hiervoor in 1845 werd gemaakt. Van elke betrokken heilige schilderde Boeijermans een voorstelling op paneel. Onder hen ook twee "Nederlandse" heiligen: de Friese monnik Sint-Hathebrandus (uit de buurt van Groningen) en de zalige Gertrudis van Oosten uit Delft. Volgens sommigen zou zij de schrijfster zijn van het lied "*Het daghet in den oosten*", over een meisje dat na de dood van haar geliefde besluit in het klooster te gaan.

Meer weten? <https://www.topa.be/nl/antwerp/kerken-in-antwerpen/sint-andries-2/>

Museum Plantin Moretus – Christophe Plantin tussen Antwerpen en Leiden

Christophe Plantin was een Fransman die in 1549 naar Antwerpen kwam en daar na enige tijd de grootste uitgeverij-drukkerij van de wereld uitbouwde. Daarbij streefde hij een zo hoog mogelijke kwaliteit na en daarvoor werkte hij samen met de beste ambachtslui en grootste geleerden van zijn tijd. Als ondernemer had hij een excellente neus voor zaken en dus was het voor hem evident om in 1576 naar Leiden te verhuizen, een jaar nadat daar een universiteit was opgericht. Een universiteit heeft nu eenmaal nood aan boeken. Plantin werd in 1582 de officiële drukker van de Leidse universiteit.

Zijn schoonzoon, Franciscus Raphelengius, werd professor Hebreeuws en oosterse talen aan deze universiteit en nam in 1585 de leiding van het Leidse filiaal van de Officina Plantiniana over. In de portrettengalerij in de tweede zaal van het museum is hij gemakkelijk te herkennen als de man met de lange bruine baard. In het eerste zaaltje op de bovenverdieping ligt het allereerste Arabische woordenboek, door hem opgesteld maar postuum door zijn zonen in Leiden uitgegeven.

Meer weten? <https://www.museumplantinmoretus.be/nl>

Kleine en Grote Pieter Potstraat: Niet vloeken in het klooster; alhoewel: een roggeverdommeke...

Om met Pieter Pot kennis te maken, moeten we ver terug in de tijd. Hij werd geboren in Utrecht en was bijna dertig wanneer hij zich in 1404 in de Hoogstraat kwam vestigen als handelaar. Hij is een vermogend en liefdadig man en sticht op zijn grond in de toenmalige Munsterstraat een aalmoezenhuis, waar elke week brood wordt uitgedeeld aan armen. Hiervoor doet hij een beroep op kloosterlingen en in 1433 laat hij een kapel bouwen. Die wordt toegewijd aan Sint-Salvator (de Goddelijke Verlosser), in navolging van de door de Heilige Willibrord gestichte kerk in zijn geboortestad. In 1445 wordt dit een priorij, bewoond door cisterciënzers uit IJsselstein bij Deventer. Vijf jaar later sterft hij, maar bij testament laat hij de broodbedeling verder zetten. Daartoe dienen gronden die hij in Zeeland bezit. In 1652 wordt de priorij een abdij, die in de volksmond de naam Pieter Potabdij krijgt. Van deze abdij rest enkel nog overblijfselen van de kapel, op de hoek van Grote en Kleine Pieter Potstraat. Een laat-20ste-eeuwse muurschildering in de Kleine Pieter Potstraat alludeert op deze caritatieve stichting van broodbedeling. U begrijpt dat de zinsnede in het Onze Vader: 'Geef ons heden ons dagelijks brood', door de armen zeer bewust werd meegebeden.

Volgens de overlevering hebben we aan Pieter Pot ook een gastronomische specialiteit te danken: het **roggeverdommeke** (roggebrood met krenten). Pieter Pot liet zorgen voor brood voor alle armen, ook voor hen die opgesloten zaten in het Steen. Voor alle duidelijkheid: opsluiting was geen straf. Men zat in de gevangenis in afwachting van een proces, waar dan de vrijspraak of de veroordeling werd uitgesproken: verbanning, een lijfstraf of in het ergste geval de doodstraf. Deze 'voorlopige hechtenis' duurde in principe niet erg lang, maar in tegenstelling tot gevangenen vandaag kreeg men er geen 'kost en inwoon', enkel 'inwoon': eten moest men kopen van de bewakers of men moest hopen op hulp van buitenaf. Net zoals vandaag waren het ook toen vooral mensen uit de lagere bevolgingsklassen die in de gevangenis belandden en hen van eten voorzien was een werk van barmhartigheid. Het gewone brood was roggebrood. Op feestdagen mocht het voor de gevangenen volgens Pieter Pot ook wel eens feest zijn en vandaar dat hij opdroeg om op die dagen krenten door het deeg te mengen. Zo ontstond het roggebrood met krenten voor de 'verdoemden': het roggeverdommeke.

De Schelde: eb en vloed – open en dicht ...

De Schelde is een drielandenrivier: zij ontspringt in Frankrijk, loopt voor het grootste deel door België (waar het Wallonië en Vlaanderen met elkaar verbindt) en mondt in de Noordzee uit in Nederland.

Doordat Antwerpen zo'n honderd kilometer landinwaarts ligt, heeft het een groot economisch voordeel. Transport over water is nu eenmaal ontzettend veel goedkoper dan dat over land. Al sinds de late middeleeuwen heerst er hierdoor een concurrentiestrijd tussen de Antwerpse haven en havens in Nederland.

Aanvankelijk was er een goede verstandhouding tussen de twee Brabantse havensteden Antwerpen en Bergen op Zoom. Elk jaar hielden zij een jaarmarkt die op elkaar aansloot, zodat handelaren na de Bergse Paasmarkt naar de Antwerpse Pinkstermarkt (of "Sinksenfoor") konden gaan en na de Antwerpse Bamismarkt naar de Bergse Koudemarkt. Doordat de loop van de Schelde ten gevolge van grote overstromingen wijzigde, de Westerschelde ontstond en de Oosterschelde steeds meer verzandde, verloor Bergen op Zoom aan belang.

Vanaf 1587 werden schepen in Zeeland gedwongen om hun lasten over te laden op Zeeuwse schepen, zodat het belang van de Antwerpse haven inboette ten koste van o.a. Vlissingen en Middelburg en vooral Hollandse havens zich konden ontwikkelen. De vrije scheepvaart was weer mogelijk tijdens het Franse bewind en toen Antwerpen een "Nederlandse" haven werd tussen 1815 en 1830. Het is begrijpelijk dat heel wat Antwerpse handelaren niet zo opgezet waren met de Belgische revolutie omdat ze wisten dat hierdoor de Schelde weer zou worden "gesloten", wat inderdaad gebeurde. Pas in 1863 werd de Schelde weer vrij, nadat België en een aantal andere landen de enorme som van meer dan 16 miljoen gulden aan Nederland hadden betaald. Tegelijkertijd werden de waterverdragen gesloten, die o.m. inhouden dat Nederland vrije doorvaart moet verlenen en moet toestaan dat de vaargeul diep genoeg blijft. Hierover ontstaan wel eens discussies, waarbij Nederland de indruk geeft de ontwikkeling van de Antwerpse haven te willen vertragen ten voordele van Rotterdam.

Zuiderterras, Gedenkplaat Minerva

Deze gedenkplaat voor het automerk Minerva staat in het gezichtsveld van het standbeeld van Minerva, de Romeinse godin van strijd en wijsheid, maar ook de beschermster van steden, kunsten en wetenschap. Ze werd hier geplaatst in 2016, om te vermijden dat deze Minerva(-auto) in de nevelen van de tijd zou verdwijnen.

Minerva is hoe dan ook een begrip in Antwerpen en voor iedereen met liefde voor (oude) auto's. In de jaren 1920 was Minerva het meest prestigieuze automerk ter wereld: alle groten der aarden lieten zich in zo'n luxeautomobil rondrijden! De eerlijkheid gebiedt ons echter toe te geven dat Minerva een Nederlands verhaal is!

In 1895 verhuisde **Sylvain de Jong** uit Amsterdam en startte in Antwerpen een bedrijf dat prestigieuze voertuigen produceerde: fietsen! Toen de fiets almaar populairder werd, kon meer prestige gewonnen worden door er motorfietsen van te maken. En dat gebeurde vanaf 1900, o.a. dankzij de inbreng van een legendarische Antwerpenaar: Jan Olieslagers. Vanaf 1904 begon Minerva ook auto's te bouwen: echte luxevoertuigen! In 1911 was Minerva de grootste fabriek van België met 1.100 arbeiders. Tijdens de Eerste Wereldoorlog lag de productie stil, de fabriek werd leeggeroofd en heel wat jonge arbeiders waren soldaat. Een aantal van hen sneuvelde en om hen te herdenken, werd in de fabriek aan de Karel Oomsstraat een gedenksteen geplaatst, die later werd overgebracht naar de **Rodestraat** en tegen de zijgevel van de nijverheidsschool op de Paardenmarkt werd geplaatst. Op deze wandeling komt u in de buurt en kunt u er eventueel een ommetje naar maken.

De gloriejaren van Minerva waren de jaren 1920, toen dit automerk een reputatie had die enkel te vergelijken is met die van Rolls Royce. Het exemplaar op de gedenkplaat herinnert ons aan die jaren. In 1928 overleed Sylvain de Jong en het jaar daarop zorgde de beurscrash in Wall Street voor de genadeslag.

Sint-Pauluskerk - Nederlandse bisschoppen hoog gerespecteerd, een Nederlandse dienstmeid diep vereerd

Veemarkt 14

Omwille van Corona is de Sint-Pauluskerk vanaf 28 juli tot nader bericht gesloten voor bezoek

Deze kerk maakte oorspronkelijk deel uit van het dominicanenklooster en het gebouw dat we nu zien, is de tweede kerk op deze plek. Ze werd in 1571 ingewijd door **Godfried van Mierlo**, zelf dominicaan en vijf dagen voordien tot bisschop van Haarlem gewijd in de Antwerpse kathedraal. Zelf was hij – zoals zijn naam aangeeft – afkomstig uit Mierlo (bij Eindhoven) en hij trad in bij de dominicanen in 's-Hertogenbosch. Toen de calvinisten Haarlem veroverden, kon hij in vermomming de stad ontvluchten. Hij werd uiteindelijk bisschop van Deventer.

Een andere belangrijke dominicaan was **Michaël Ophovius** (1570-1637). Hij werd geboren in 's-Hertogenbosch en trad in bij de dominicanen in Antwerpen. In 1611 werd hij provinciale overste van de orde en in 1626 bisschop van 's-Hertogenbosch. Nog voor zijn dood liet hij een praalgraf maken dat u links vooraan in het koor kunt bewonderen. Het beeld van de geknielde Ophovius wordt toegeschreven aan Hans Van Mildert. Wanneer u de schatkamer binnenstapt, wordt u door de vriendelijke dominicaan begroet, zoals hij door P.P. Rubens werd afgebeeld. Dit is een atelierkopie; voor het origineel moet u naar het Mauritshuis in Den Haag.

Alhoewel tienduizenden inwoners Antwerpen verlieten in de laatste decennia van de 16de eeuw en naar het Noorden trokken, was er ook een tegenovergestelde beweging. Toen hij twaalf was, in 1596, verhuisden de ouders van **Cornelis De Vos** vanuit Hulst naar Antwerpen. In 1608 werd hij als vrijmeester opgenomen in de Sint-Lucasgilde en in 1619 werd hij deken van de gilde. In diezelfde periode kreeg hij twee opdrachten voor deze kerk.

Het rozenkransgebed werd door de dominicanen sterk aanbevolen als vorm van innerlijke meditatie. Daartoe zijn de afbeeldingen van de zgn 'mysterieën' van Maria een handig hulpmiddel, vijftien taferelen uit het leven van Maria, opgedeeld in drie cycli van vijf: de Blijde, de Droeve en de Glorievolle Mysterieën. Vóór 1617 wordt voor deze kerk een schilderijenreeks besteld die deze vijftien mysterieën afbeelden. Hiervoor wordt een beroep gedaan op elf verschillende kunstenaars, waardoor deze meditatierieks ook een mooie staalkaart is van de Antwerpse Schilderschool van rond 1620, waarin uiteraard de 'grote drie' (Rubens, Van Dyck en Jordaens) niet ontbreken. Het feit dat Cornelis De Vos twee schilderijen mocht leveren, toont aan dat ook hij tot de top werd gerekend.

Het derde mysterie, *'De Aanbidding door de Herders'*, mag terecht 'blij' genoemd worden. De vreugde van Maria, de herders en de engeltjes spat van het paneel. Wel is het duidelijk dat De Vos goed naar het schilderij met hetzelfde onderwerp heeft gekeken, dat Rubens een tiental jaar voordien voor deze kerk schilderde.

Het vierde mysterie stelt *'De Opdracht in de Tempel'* voor. De oude Simeon draagt het kind Jezus en erkent Hem als de Messias. De joodse hogepriester op de voorgrond kijkt ook naar boven en krijgt ondanks zijn bril dit inzicht niet. Bemerkt ook de twee offertortels die zich van geen gevaar bewust, mooi op de traprede blijven zitten.

Vóór u de kerk verlaat, kunt nog even naar het beeld van de Heilige zuster **Maria Adolphine** kijken in de inkomhal. Zij werd in 1866 in Ossendrecht geboren als Kaatje Dierckx, werd vroeg wees en kwam als jong meisje naar Antwerpen om er dienstmeid te worden. In 1893 trad ze in bij de Franciscanessen, nam daar haar kloosternaam aan, en al vlug werd ze uitgekozen om met zes andere zusters als missionaris naar China te gaan. Daar brak enkele jaren later de zgn. Bokseropstand uit, die zich keerde tegen de westerse invloed in China en waarbij o.m. ook christenen het zwaar te verduren kregen. In 1900 stierf zuster Maria Adolphine de marteldood. Op de zondag na 9 juli, haar feestdag, is er in Ossendrecht jaarlijks een processie.

Meer weten? <https://www.topa.be/nl/antwerp/kerken-in-antwerpen/sint-paulus-2/>

Zeeuwse Korenmarkt - Zeeuws koren naar Antwerpse loodsen

(aan de Schelde, achter het oude Loodswezengebouw)

Een stad moet eten. Vandaar dat er in Antwerpen tientallen straten en pleinen de naam 'markt' dragen. Groenten, vlees, vis en zuivelproducten konden maar een beperkte tijd bewaard worden en werden dus in de onmiddellijke omgeving van de stad geproduceerd. Het enige voedingsproduct dat lange tijd kon worden bewaard, was graan en bijgevolg kon het worden geïmporteerd. Veel graan kwam uit de Baltische staten, maar ook uit Zeeland. Vandaar dat deze plek, waar de graanschepen aanmeerden, **Zeeuwse Korenmarkt** wordt genoemd. Graan was trouwens niet het enige product uit Zeeland dat hier werd verhandeld. Ook **meekrap** was belangrijk – niet om te eten, maar als kleurstof. Met de dikke wortelstokken van deze plant werd een rode kleurstof gemaakt om wol te verven. Het is waarschijnlijk niet toevallig dat we niet zover hier vandaan de Verversrui vinden.

Het grote eclecticische gebouw staat bekend als het **Loodswezen**. Het ietwat pompeuze karakter van dit bouwsel en de toren heeft als doel om schepen die uit de Scheldebocht komen en zo bij Antwerpen aankomen, te verwelkomen maar meteen ook duidelijk te maken dat ze in een belangrijke havenstad aanmeren. Bovenaan zien we hoe Brabo de gasten welkom heet of uitwift, al naargelang van de richting dat ze varen. Over Brabo en de Nederlanders kan u meer lezen in het stukje over de Grote Markt.

Tot voor enkele jaren was de administratie van de Vlaamse rivier- en dokloodsen hier gevestigd (nu in de Tonetlaan op Linkeroever). De Schelde is een verraderlijke rivier met zandbanken en allerhande stromingen (o.a. door de getijdewerking, die in Antwerpen veel sterker is dan aan de kust). Daarom is het noodzakelijk dat loodsen de scheepskapiteins adviseren tijdens hun vaart op de Schelde. De rivierloodsen begeleiden de schepen op het traject Vlissingen-Antwerpen. Vermits de schepen hierbij een stuk door Nederland varen, wordt 27,5% van de loodsdiensten door Nederlandse loodsen verzorgd. Voor hen werd een kleine honderd jaar geleden het gebouw wat meer stroomafwaarts gebouwd, dat enigszins lijkt op een villaatje uit een parkwijk.

Het MAS - Nederlanders geven het Antwerps museum vorm

Dit is het gebouw dat er mee heeft voor gezorgd dat deze buurt, die tot het begin van deze eeuw verloederd was, opnieuw bruist van leven. Het was schepen van cultuur Erik Antonis die nadat hij intendant was geweest van “Antwerpen ‘93” vond dat Antwerpen nood had aan een nieuw museum: het Museum Aan de Stroom. Het ontwerp van het architectenbureau **Neutelings-Riedijk** uit Rotterdam kreeg de voorkeur. De kandidaat-ontwerpers kregen de beschikking over het hele schiereilandje tussen de twee dokken, maar in tegenstelling tot de meeste andere koos Neutelings-Riedijk ervoor om een groot deel van deze plek open te laten: een gebouw dat de aandacht wil trekken, moet ruimte hebben. Het feit dat de rode steen die zo kenmerkend is voor het gebouw ook in het plein ervóór wordt gebruikt, maakt duidelijk dat alles één geheel vormt. Voor het gebouw zelf gingen de architecten speels om met het begrip “stapelhuis” (we bevinden ons nu eenmaal in de buurt van oude stapelhuizen). Elke verdieping is a.h.w. een grote container. In plaats van deze “containers” mooi – maar saai – op elkaar te zetten, kozen ze ervoor om dat geschrinkt te doen. Op die manier ontstaat binnenin een spiraalvormige wandelweg die de bezoeker helemaal tot op het dak leidt, van waar men een prachtig uitzicht heeft over de stad en de stroom. Onderweg naar boven kijkt men op elke verdieping vanuit een ander standpunt naar de stad en / of de Schelde: een boeiende ervaring.

Interessant is ook dat het museum sinds 2015 een Nederlandse directeur heeft: **Marieke van Bommel**.

Meer weten? <https://www.mas.be/nl>

‘Le Grand Bassin’ wordt ‘Willemdok’

In 1803 gaf Napoleon de opdracht om op deze plek twee dokken te graven in elkaars verlengde. Op de plek waar nu het MAS staat, stond toen nog het 16de-eeuwse Hanzehuis, dat men wilde behouden. Dit lag tussen twee vlieten die eveneens stamden uit de 16de eeuw, maar die rechtstreeks verbonden waren met de Schelde en zo onderhevig waren aan de getijdewerking. Gevolg: bij laag water lagen de schepen er vast in het slib. Dokken – met een sluis – zouden dit probleem oplossen. Hiertoe werd de ruimte tussen de vlieten uitgegraven. Voor alle duidelijkheid: Napoleon wilde Antwerpen vooral uitbouwen als militaire haven en deze dokken waren dus ook bedoeld voor oorlogsschepen.

In 1812 werden de dokken in gebruik genomen en ze kregen weinig prozaïsche namen: Petit Bassin en Grand Bassin. Dit verklaart waarom in het Antwerps dialect een dok nog altijd “nen bassèng” heet...

Toen in 1815 Antwerpen deel werd van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden veranderde de functie van de haven. Het Grote Dok had toen nog geen kaaimuren; die werden gebouwd in de Nederlandse periode. Koning Willem had vooral economische plannen en dus moesten er in de buurt van deze dokken vooral grote stapelhuizen komen. Op 6 mei 1830 (minder dan vier maanden voor de Belgische Revolutie) legde Koning Willem I de eerste steen van de **Koninklijke Stapelhuizen**. Ook al werd dit enorme entrepot pas in gebruik genomen toen er reeds een Belgische koning was, toch bleef de naam verwijzen naar de Nederlandse koning. In 1901 werden deze stapelhuizen compleet vernield door een enorme brand, maar vervangen door nieuwe stapelhuizen met dezelfde naam, die in 1990 werden gesloopt. Op dezelfde plek verscheen een gebouwencomplex met in het midden een appartementsgebouw dat nog altijd de naam “Koninklijke Stapelhuizen” draagt.

Koning Willem I huldigde in 1822 de brug in over de verbinding tussen de twee dokken. Aanvankelijk heette ze “IJzeren Brug” maar later werd ze omgedoopt tot de **Nassaubrug**.

In 1903 kregen de dokken hun huidige naam: Bonapartedok (klein) en **Willemdok** (groot).

Aan het Willemdok (en ook op twee andere plaatsen in de buurt) staan vijf bronzen beelden die geïnspireerd zijn op werk van de Antwerpse kunstenaar Eugeen Van Mieghem (1875-1930). Hij werd geboren in deze buurt, groeide er op en werkte er als scheepsbevrachter. In duizenden tekeningen legde hij het leven in de havenbuurt vast. Na de Tweede Wereldoorlog geraakte hij in de vergetelheid maar sinds 1993 heeft hij in Antwerpen een museum dat volledig aan zijn werk is gewijd. De bronzen beelden naar zijn werk werden tussen 2005 en 2009 gemaakt door de Nederlandse kunstenares **Carla Kamphuis-Meijer** (°1957).

Falconrui 67, Godshuis Cornelis Lantschot - Bescheidenheid siert - Cornelis versiert

De familie (van) Lan(t)schot is een belangrijk Nederlands geslacht en is vooral bekend door de Bank Van Lanschot (1737). Eén van de basisleggers van deze bank woonde in Antwerpen in de 17de eeuw. Cornelis Lantschot werd in 1572 geboren, waarschijnlijk in Steyl (Hertogdom Gullik). Indien dit klopt, dan waren zijn ouders tijdens de Tachtigjarige Oorlog daarheen getrokken in de hoop om daar een rustiger oord dan Antwerpen, waar zij in 1560 getrouwd waren, te vinden. Of dit ook lukte, is nog maar de vraag. Het waren woelige tijden en uitgerekend in 1572 belegerde Willem van Oranje tevergeefs het stadje Venlo, in het Hertogdom Gelre maar op amper vijf kilometer van Steyl verwijderd.

De vader van Cornelis Lantschot – die ook Cornelis heette – was waarschijnlijk kort voor 1560 vanuit Nederland (Breda of Leiden) naar Antwerpen gekomen. Antwerpen was toen het economisch centrum, niet alleen van de Nederlanden, maar van de hele internationale handel. Beide Cornelissen werden in de Antwerpse Sint-Jacobskerk begraven: de vader voor 1600 en de zoon in 1656.

Deze was ongetwijfeld bijzonder rijk, woonde in een huis op de plek waar nu het Paleis op de Meir staat en stierf kinderloos. Zijn hele vermogen bestemde hij voor armenzorg, na aftrek van de kosten voor een grafmonument in de Sint-Jacobskerk, waar hij zijn weldoenerschap in steen liet beitelen:

“CORNELIS LANTSCHOT DIE HIER LIGT
HEEFT MET ZIJN DEUGD DE MENS GESTICHT,
MET GELD EN GOED, KAPEL EN KERK
EN LIET DE ARMEN VOOR DIT WERK
NOG HONDERDDUIZENDEN NA...

Die honderdduizenden guldens waarvan sprake werden overgemaakt aan de armenkamer. Die kreeg ook de opdracht om een godshuis te bouwen: twaalf huisjes voor oude mannen, rond een binnenplaats met een kapel en een sacristie. In de barokke toegangspoort heeft de donateur zijn naam laten vereeuwigen. Of hoe edelmoedigheid eigen ijdelheid niet in de weg staat.

Hessenplein, Albert Heijn - Zijn naam is niet zo Cleijn

Aan het Hessenplein, aan de overkant van het Hessenhuis, opende de Nederlandse supermarktketen Albert Heijn in 2012 een winkel. Dit was toen reeds de derde vestiging in Antwerpen, na het Kiel en de Groenplaats. Deze laatste moest enkele jaren geleden verdwijnen omwille van de te nauwe banden met Delhaize. In 2020 keert Albert Heijn echter terug naar de Groenplaats, ditmaal in het voormalige postgebouw.

Deze supermarkt draagt er alvast toe bij dat de Nederlanders zich in Antwerpen nog ietsje meer thuis voelen. Met ongeveer 20.000 vormen zij de grootste buitenlandse bevolkingsgroep in Antwerpen. Voeg daarbij nog een duizendtal Nederlandse studenten in deze studentenbuurt en de vele dagjestoeristen uit het Noorden. Uiteraard komen gewone Antwerpenaren hier ook graag over de vloer. Nederlands is nu eenmaal ook buitenlands en dus enigszins aantrekkelijk exotisch...

Lange Winkelstraat 5, 'Brabantse Olijfberg'

Alhoewel in 1585 aan de protestanten werd gevraagd zich tot het katholicisme te bekeren of de stad te verlaten, bleef er een kleine protestantse gemeente aanwezig, die werd gedoopt zolang zij zich niet openlijk manifesteerde. In het midden van de 17de eeuw noemde deze Nederlandstalige schuilgemeente zich de "Brabantse Olijfberg". Dit is ook de naam die deze oude gotische kerk vandaag draagt.

Oorspronkelijk werd deze eenvoudige kerk echter gebouwd als onderdeel van het project van de aartshertogen Albrecht en Isabella om een dam op te werpen tegen het protestantisme: daartoe moesten zoveel mogelijk kloosters worden gebouwd en religieuzen aangetrokken. In 1615 kwamen de aartshertogen persoonlijk naar Antwerpen om hier de eerste steen te leggen van deze kerk voor het contemplatieve klooster van de zusters annunciaten. In 1781 besliste keizer Jozef II dat alle kloosters die geen maatschappelijk nut hadden, moesten worden gesloten en zo werden klooster en kerk militaire gebouwen. De kerk werd gebruikt als paardenstal en de kloosterrefter een bakkerij voor het leger. Door een brand in deze bakkerij werden de kloostergebouwen vernield, zodat enkel de kerk nog overblijft.

Vanaf 1815 was er in Antwerpen een groot aantal Nederlandse soldaten, waarvan het merendeel protestant was. Omdat koning Willem I godsdienstvrijheid invoerde was er in het katholieke Antwerpen des te meer behoefte aan een protestants bedehuis. Aanvankelijk wilde de koning uitgerekend de barokke Sint-Caroluskerk aan de protestanten toewijzen, maar dat was buiten de waard gerekend. De parochianen protesteerden fel en gingen zelfs over tot aankoop van hun kerk. Toen viel de keuze op deze voormalige kloosterkerk en op die manier kon de naam "Brabantse Olijfberg" ook aan een bedehuis worden verbonden.

Vandaag wordt deze kerk eveneens gebruikt door de Duitstalige Lutherse gemeente in Antwerpen en sinds de jaren 2000 ook door Pakistaanse protestanten.

Anno 1826, een winderige nacht. Een voorbijganger neemt door het glasraam in de Protestantse kerk een verdacht bewegend schijnsel waar, ook al is de deur potdicht. De gealarmeerde buurtbewoners snellen toe en zijn ervan overtuigd dat het dwaallicht van een (aldaar begraven) overledene is die eertijds in het kerkje was begraven. De koster wordt uit zijn bed gehaald en al even bijgelovig opent hij bevend de kerkdeur. Daar stoot men al gauw op de nuchtere feiten. Het invallende maanlicht wordt weerkaatst door pas opgepoetst kerkgerei. Voorbijschuivende wolken en bewegende takken voor het kerkraam brengen de beweging teweeg in het kerkje. Meteen was de 'spokenjacht' over.

Zo kent niet alleen Mechelen, maar ook Antwerpen een verhaal met maneschijn. Gelukkig is deze Antwerpse **manespokerij** niet zo bekend, wat ons een minder flatterende bijnaam bespaart.

Frans Halsplein – Hollandse Gouden Eeuw met dank aan Antwerpen

We kennen **Frans Hals** als één van de grote meesters van de Hollandse Gouden Eeuw, maar zijn wieg stond in deze buurt. Vandaar dat dit plein zijn naam heeft gekregen.

Frans Hals werd geboren in 1582. Zijn vader was een Mechelse stoffenhandelaar die zich in Antwerpen had gevestigd, maar rond 1586 naar Haarlem verhuisde. Of deze verhuizing was ingegeven door godsdienstige of economische motieven is niet geweten. In 1585 werden de Antwerpse protestanten voor een ultimatum geplaatst: binnen de vier jaar moesten ze zich bekeren tot het Roomse geloof of de stad verlaten. Dit zou voor de familie Hals een motief kunnen geweest zijn. Anderzijds moeten we ook beseffen dat de economie vanaf 1585 veel te lijden had onder de sluiting van de Schelde en dat Haarlem een belangrijk textielcentrum was, waar vader Hals goede zaken kon doen.

Frans Hals is niet de enige grote naam van de Hollandse Gouden Eeuw met Antwerpse wortels. Constantijn Huygens ontmoetten we reeds op de Theodoor van Rijswijckplaats. Zijn tijdgenoot **Joost van den Vondel** had ook een band met onze stad. Hij werd geboren in Keulen in 1587 uit Antwerpse ouders. Deze waren doopsgezind en verlieten Antwerpen in 1582 – dus tijdens het Calvinistisch bewind. Dopers konden het minst op tolerantie rekenen en mogelijk voelde de familie Vondel zich in Antwerpen niet volledig veilig. Toen Joost negen was, verhuisde het gezin naar Amsterdam.

Kipdorpbrug

Onder het straatniveau ziet u restanten van een brug: de Kipdorpbrug. Oorspronkelijk was zij 90m lang en 6m breed en sinds het midden van de 16de eeuw één van de belangrijkste toegangswegen tot de stad. Ze maakte deel uit van de indrukwekkende stadsomwalling, die gebouwd werd tussen 1542 en 1552. De heersende vorst, Keizer Karel V, was toen niet alleen Hertog van Brabant, waarvan Antwerpen deel uitmaakte, maar ook koning van Castilië en Aragon. Enkel daarom is men deze verdedigingswerken de “Spaanse Omwalling” gaan noemen.

Dat die er gekomen is, hebben we deels te danken aan iemand die we vandaag een Nederlander zouden noemen: **Maarten van Rossum** uit Zaltbommel. Deze was een legeraanvoerder in dienst van de Hertog van Gelre. Karel V wilde Gelre graag inpalmen maar als tegenzet ontketende Gelre een oorlog tegen Brabant. De nietsontziende troepen van Maarten van Rossum trokken brandschattend door Brabant en wilden in 1542 ook Antwerpen, het economisch centrum van de Lage Landen en van heel West-Europa, innemen. De Antwerpenaren konden deze aanval afslaan, maar beseften dat de middeleeuwse ommuring niet bestand zou zijn tegen sterkere aanvallers. Daarom kwamen de plannen die er al waren om een nieuwe stadsomwalling te bouwen in een stroomversnelling terecht. Maarten van Rossum deed elke aarzeling verdwijnen.

Het jaar daarop onderwierp Gelre zich aan Karel V en uiteindelijk wisselde ook Maarten van Rossum van kamp en trad in dienst van de keizer. In het voorjaar van 1555 werd hij ziek in de vesting Charlemont aan de Maas. Hij werd voor verzorging naar Antwerpen overgebracht, waar hij uiteindelijk overleed.

Om een idee te krijgen van de omvang van deze “Spaanse Omwalling” kunt u best even naar de Italiëlei kijken. Beeld u in dat dit een brede gracht was, waarover dus de Kipdorpbrug liep. Iedereen die hierover wilde, was een gemakkelijk doelwit voor de verdedigers op de uitspringende bastions. In totaal waren er vijf toegangspoorten. Antwerpen was echt een onneembare vesting!

In de jaren 1860 werden de wallen afgebroken zodat de stad zich verder kon uitbreiden en er heel nieuwe wijken konden ontstaan.

Van Ertbornstraat - De spagaat van van Ertborn

Wanneer u van het Operaplein naar het Centraal Station over de De Keyserlei, is de eerste straat aan uw linkerkant de Van Ertbornstraat, genoemd naar baron Florent van Ertborn, Antwerps burgemeester van 1817 tot 1828. Dit wil zeggen dat hij veruit het grootste deel van de tijd aan het roer van onze stad stond toen zij deel uitmaakte van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, onder Willem I. Hij herinnert ons dus aan de tijd toen de huidige Benelux één staat vormde.

Onder het bewind van van Ertborn bloeide de stad op. De haven floreerde en de eerste stadsschool werd opgericht. Van Ertborn was ook erg begaan met de cultuur en legde een uitgebreide kunstverzameling aan van vnl. schilderkunst uit de 15de en 16de eeuw.

In 1828 werd hij benoemd tot gouverneur van Utrecht, waardoor hij niet in Antwerpen was op het moment van de Belgische omwenteling. Als overtuigd orangist weigerde hij naar zijn geboortestad terug te keren, alhoewel hij bij de eerste 'Belgische' gemeenteraadsverkiezingen in 1830 meer dan 65% van de uitgebrachte stemmen behaalde. Anderzijds werd hij in Nederland verdacht van Belgische sympathieën, zodat hij in 1831 uit zijn ambt werd ontzet.

De tragische spreidstand waarin Florent van Ertborn zich de laatste tien jaar van zijn leven bevond, werd duidelijk bij zijn dood. Hij stierf in Den Haag – hij was dus in Nederland gebleven – maar hij liet zijn onschatbare schilderijencollectie na aan de academie van zijn geboortestad, Antwerpen. Op die manier legde hij de basis van de verzameling Vlaamse Primitieven en Maniëristen van het KMSKA. De straatnaam hier dateert van 1869.

Centraal Station - "Une belle petite gare" tussen Parijs en Amsterdam

Koningin Astridplein

Stap even binnen in deze spoorwegkathedraal – of misschien was u er al, wanneer u met de trein gekomen bent – en ga naar de grote spoorweghal. Dat velen dit het mooiste treinstation van de wereld noemen, hebben we – onrechtstreeks – te danken aan Nederland. Het is indrukwekkend hoe deze historische overkapping harmonieus samengaat met een treinstation uit de 21ste eeuw.

De eerste trein kwam in Antwerpen toe op 3 mei **1836**, twee dagen voor de eerste verjaardag van de allereerste spoorrit op het Europese continent, die tussen Brussel en Mechelen. Mechelen ligt halfweg tussen Brussel en Antwerpen: het eigenlijke doel van die eerste spoorlijn.

In **1854** blijkt ook Antwerpen slechts een tussenstation, want dan rijdt er een trein van Antwerpen naar Rotterdam, op het straatniveau en de **Rotterdamstraat** (het verlengde van de Van Schoonhovenstraat) dankt er haar naam aan. Vermits het station en de sporen toen nog buiten de stadsmuren lagen, waren er amper verkeersproblemen.

Dat verandert wanneer in de jaren 1860 de oude stadswallen worden gesloopt en de stad zich in sneltreinvaart uitbreidt. De rails tussen Antwerpen-Centraal (toen nog het Ooststation) en Antwerpen Dam worden in 1874 opgebroken en zo wordt dit station een kopstation. Van hieruit moeten de treinen achterwaarts het station uit om via een lus rond de stad naar het noorden te kunnen rijden. Meer dan honderd jaar lang bleef dit zo!

Tot er in de jaren 1980 sprake was van een hogesnelheidslijn die Parijs met Amsterdam zou verbinden. Dat deze trein ook in Brussel zou stoppen, was vanzelfsprekend. Uiteraard wilde ook Antwerpen in verbinding staan met Amsterdam, maar wanneer snelheid voorop staat, is het ondenkbaar dat een trein eerst het station zou binnenrijden om er dan achteruit weer uit te rijden.

Er moest een oplossing komen. Dat werd dan een **tunnel** onder de stad en het station, een traject van 3,8 km. Sinds 2007 rijden er dus treinen onder het stationsgebouw. Ter hoogte van de perrons werd gekozen voor een open bedding, zodat wie vanuit Parijs of Amsterdam in Antwerpen toekomt, meteen kan opkijken naar de gigantische overkapping, die het daglicht tot 65 m lager toelaat, en naar de gevel van het imposante ontvangstgebouw.

Zonder Amsterdam was het station van Antwerpen-Centraal gebleven wat Leopold II ervan dacht: "Une belle petite gare"...

In en met het Centraal Station eindigt onze verkenning van Antwerpen, met dank aan de Nederlanders, die – zoals hier, onbewust – onze stad mee vorm hebben gegeven.